

واکاوی نقش تنظیم‌گری بانک مرکزی در معاملات اسناد تجاری در پرتو قانون جدید چک

ناصر سربازی*

علیرضا رجب‌زاده اصطهباناتی**

طیب افشارنیا***

چکیده

بر اساس قانون تجارت، چک، یکی از مهم‌ترین اسناد تجاری است. قانون‌گذار با توجه به اهمیت این سند پرداخت در مبادلات تجاری، قانون خاصی را به آن اختصاص داده است. این قانون در سال ۱۳۹۷ اصلاح شد و تعهدات جدیدی بر عهده بانک مرکزی قرار گرفت و مکلف شد با اجرای آن‌ها، شفافیت و نظارت بر مؤسسات مالی و اعتباری و بانک‌ها را محقق گرداند. با توجه به تعهدات یادشده، بانک مرکزی به عنوان نهاد تنظیم‌گر در ایفای تعهدات قانونی نقش مهمی دارد. هم‌چنین دخالت بانک مرکزی در عملیات مربوط به چک می‌تواند به عنوان نهاد تأمین‌کننده منفعت عمومی مطرح باشد. بنابر این، در این پژوهش به دنبال بررسی نوآوری‌های قانون جدید چک در خصوص تعهدات بانک مرکزی هستیم. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که دخالت بانک مرکزی به عنوان نهاد تنظیم‌گر قابل توجیه است. روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و در گردآوری منابع از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها: قانون اصلاحی چک مصوب ۱۳۹۷، تعهدات بانک‌ها، چک پرداخت‌نشده (بلامحل)، بانک مرکزی، تنظیم‌گری.

*. دانشجوی دکتری رشته حقوق خصوصی، گروه حقوق، واحد امارات متحده عربی، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی.
n.sarbazi@gmail.com

** استادیار مدعو گروه حقوق خصوصی، واحد امارات متحده عربی، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی.
alirezarajabzade@gmail.com

*** استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Afsharnia59@gmail.com

مقدمه

چک به عنوان ابزار پرداخت نقدی (البته در موارد بسیاری به عنوان ابزاری برای پرداخت‌های وعده‌دار) جز این‌که از تمام ویژگی‌ها و اصول حاکم بر اسناد تجاری برخوردار است، به دلیل ضمانت اجراهای کیفری، ثبتی و حقوقی برای امضاکنندگان و به تبع آن، حمایت‌های خاص قانونی از دارنده، اقبال گسترده‌ای نزد اشخاص دارد.^۱

مواد ۳۱۱ و ۳۱۲ قانون تجارت فعلی، شرایط صوری چک را به طور مختصر بیان کرده است. بانک‌ها نیز بر همین اساس، دسته‌چک‌هایی چاپ می‌کنند و در اختیار مشتریان قرار می‌دهند که مندرجات الزامی در آن چاپ شده است. صاحب حساب هنگام صدور چک، محل‌های سفید آن را پر می‌کند. با توجه به تعریف قانون تجارت ممکن است چک روی کاغذ معمولی و برای اشخاصی غیر از بانک نیز کشیده شود، ولی قانون صدور چک و مزایا و حمایت‌های آن صرفاً مشمول چک‌هایی است که محالاً علیه آن‌ها، بانک‌های مجاز باشند.^۲ چون در استفاده از چک، بانک نقش عمده دارد و یک ضلع مثلث چک هست و دیگر محال علیه آن، غیر بانک نخواهد بود، روی سخن بسیاری از مواد قانون اصلاحی جدید، بانک‌ها هستند که وظایف و تکالیف متعددی بر عهده آن‌ها قرار داده‌اند و تخلف از آن‌ها مسئولیت‌هایی نیز به دنبال دارد. اشخاص و مراجع قضایی در جریان حیات چک از صدور تا پرداخت، بیش‌تر به صادرکننده و دارنده توجه دارند و از نقش محوری بانک‌ها در اعطای دسته چک و ایجاد زمینه سوء استفاده برای افراد ناصالح غفلت یا چشم‌پوشی شده است.^۳ در ایران، بانک مرکزی، مؤثرترین نقش را در اعمال ابزارهای پولی دارد.^۴ امروزه، حکمرانی، مجموعه‌ای گسترده از ظرفیت‌ها و منابع برای اعمال قدرت بر دامنه گسترده‌ای از فعالان دولتی، غیر دولتی و فراملی است و تنظیم‌گری، فرآیندی است که زمینه اعمال حکمرانی را فراهم می‌کند. نظریه دولت تنظیم‌گر دارای سه فرض محوری است: اول این‌که تنظیم‌گری، مقوله ابزاری است. دوم این‌که دولت، محور اجرای تنظیم‌گری است و فرض سوم به محوریت

۱. فتوحی‌راد، علی، «حقوق دارنده چک و نوآوری‌های قانون اصلاحی صدور چک»، وکیل مدافع،

فصل‌نامه داخلی کانون وکلای دادگستری، ۱۳۹۸، شماره ۱۸، ص ۶۵.

۲. ستوده تهرانی، حسین، حقوق تجارت، تهران: دادگستر، ۱۳۸۹، ص ۶۹.

۳. سکوتی نسیمی، رضا و رضا اشرفی‌سرای، «تکالیف و مسئولیت‌های بانک در لایحه جدید قانون تجارت در ایجاد و گردش سالم چک»، مجموعه مقالات «همایش ملی نقد و بررسی لایحه جدید قانون تجارت سال ۹۱»، ۱۳۹۸، ص ۱۵۰.

۴. محمدی، حسین و مهدی محمودی، «بررسی اثرات متقابل نرخ بهره یا متغیرهای اقتصاد کلان در کشورهای اسلامی و غیر اسلامی»، فصل‌نامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، ۱۳۹۶، شماره ۲۸، ص ۱۰۶.

قوانین حاکمیتی در اعمال تنظیم‌گری به عنوان اصلی‌ترین ابزار اشاره دارد.^۱ بر این اساس، تعهدات بانک مرکزی بر اساس قانون جدید صدور چک، از نوع تعهدات تنظیم‌گرایانه بوده و فرض بر آن است که در نظام حقوقی بانکی ایران، بانک مرکزی، سازمانی تنظیم‌گر است. دستاوردهای علمی ناشی از نظریه‌ها و تجربه‌های جدید اقتصادی، استقلال بانک مرکزی را به عنوان ضرورتی پذیرفته‌شده برای یک نظام حقوقی و سیاسی مطرح کرده است.^۲ از منظر حقوق اداری، داشتن بودجه مستقل و استقلال سازمانی شرط کمال شخصیت حقوقی است.^۳ این نهاد جز در مواردی که قانون به صراحت مقرر داشته، مشمول قوانین و مقررات عمومی مربوط به وزارت‌خانه‌ها و شرکت‌های دولتی و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت است.^۴ در قانون اصلاحی صدور چک (۱۳۹۷)، تغییرات متعددی در زمینه طرفین اسناد تجاری و چک پدیدار شده است. بانک، یکی از طرفین چک به عنوان یک سند تجاری مهم است. سؤال اساسی این است که نوآوری‌های قانون اصلاحی جدید چک در زمینه تعهدات بانک‌ها چیست؟ مقاله حاضر برای بررسی و پاسخ به این سؤال، نوآوری‌های قانون جدید را در خصوص تعهدات بانک‌ها تبیین و تحلیل کرده است. فرضیه این پژوهش بر این مبنا استوار است که دخالت بانک مرکزی در عملیات مربوط به چک، از باب تنظیم‌گری و تأمین منفعت عمومی است.

گفتار اول. کارکردهای بانک مرکزی در عملیات بانکداری

در نظام حقوقی ایران، بانک مرکزی، وظایف مهمی از جمله وظایف نظارتی و تنظیمی بر عهده دارد که در این گفتار به آن‌ها می‌پردازیم.

بند اول. بانک مرکزی به عنوان نهاد نظارت‌کننده

در سال ۱۳۳۹ با تصویب قانون پولی و بانکی کشور و تأسیس بانک مرکزی، وظیفه نظارت بر بانک‌ها بر عهده شورای پول و اعتبار (به عنوان یکی از ارکان بانک مرکزی) نهاده شد.^۵

۱. امامیان، سید محمدصادق و همکاران، «نظام ملی تنظیم‌گری (مفهوم تنظیم‌گری و ارتباط آن با نظام حکمرانی)»، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصاد بخش عمومی، ۱۳۹۷، شماره مسلسل: ۱۵۹۴۰، ص ۵.

۲. بوستانی، رضا و نوشین صلیوی تبار، «بررسی استقلال بانک مرکزی ایران از بعد مالی»، فصل‌نامه روند، ۱۳۹۶، سال بیست و چهارم، شماره ۷۸، ص ۱۰.

۳. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران: سمت، چاپ هفتم، ۱۳۷۷، ص ۴۲۰.

۴. توحیدی، مهرداد و همکاران، «تحلیل ابعاد حقوقی نظارت بانک مرکزی بر نظام بانکداری ایران»، فصل‌نامه تحقیقات حقوق خصوصی، ۱۳۹۹، شماره ۴۵، ص ۱۰.

۵. سمیعی زنوز، حسین و همکاران، «تحلیل بزه مداومت در اشتغال غیر مجاز به عملیات بانکی»، مجله پژوهش‌های پولی و بانکی، ۱۳۹۵، سال نهم، شماره ۲۸، ص ۲۷۸.

یکی از انتقادهای وارد بر این قانون آن بود^۱ که نهاد سیاست‌گذار، هم‌زمان وظیفه نظارت بر بانک‌ها را نیز بر عهده دارد. چون این امر در عمل امکان‌پذیر نبود، همان هیئت نظارت بر بانک‌ها که در قانون سال ۱۳۳۴ تعیین شده بود، عهده‌دار این امر گشت تا این که در قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱، نظارت بانکی بر عهده بانک مرکزی نهاده شد.^۲

شیوه اجرای نظارت و وضع قواعد مربوط به آن اهمیتی بسزا دارد، به طوری که دخالت زیاد نهادهای عمومی و تصویب مقررات دولتی حجیم و دست و پاگیر می‌تواند به افزایش بوروکراسی و مخاطبان آن منجر شود و فعالان اقتصادی را از تولید و سرمایه‌گذاری دل‌سرد کند.^۳ به موجب قوانین پولی و بانکی کشور، شیوه نظارت بانک مرکزی تا سال ۱۳۶۸ بیش‌تر بر کنترل دفاتر و حساب‌های بانکی متمرکز بود و در عمل، نقش حسابرسی، جای‌گزین وظیفه نظارتی شده بود. از سال ۱۳۸۲ و با جهانی شدن دستورالعمل‌های کمیته بال و بانک تسویه حساب‌های بین‌المللی، بانک مرکزی نیز ایجاد بخش مدیریت ریسک در نظام بانکی را اعلام کرد.^۴

در اصطلاح حقوق عمومی، نظارت عبارت است از «کنترل و بررسی اقدامات یک مقام یا نهاد حکومتی از سوی مقام یا نهاد حکومتی دیگر که غایت آن، حصول اطمینان از باقی ماندن اقدامات یادشده در حدود و ثغور قانونی است».^۵ یکی از اشکال نظارت بر سازمان‌های اداری، نظارت از نوع تأسیسی است. در این شکل از نظارت، مقام یا سازمان مافوق بر ایجاد یا تأسیس نهادهایی نظارت می‌کند که طبق قانون صالح است.^۶ این نوع نظارت در خصوص تأسیس بانک‌های جدید معنا می‌یابد.

به طور کلی، نظارت درونی بر سازمان‌های متمرکز از طریق یک ساختار سلسله‌مراتبی اعمال می‌گردد و دارای این ابعاد است:

یک - نظارت بر قانونی بودن اعمال: در این نوع نظارت، عمل مجری یا عامل اداری نباید از حدود وظایف و اختیارات مصرّح در قوانین و مقررات برای وی تجاوز کند.
دو - نظارت بر مصالح سازمان: نظارت اداری، فراتر از بررسی تخلفات قانونی است و ممکن

۱. سمعی زنوز، حسین و همکاران، «تحلیل بزه مداومت در اشتغال غیر مجاز به عملیات بانکی»، مجله پژوهش‌های پولی و بانکی، ۱۳۹۵، سال نهم، شماره ۲۸، ص ۲۷۸.

۲. توحیدی و همکاران، پیشین، ص ۹۳.

۳. عطریان، فرامرز، «اصل امنیت حقوقی و مداخله دولت در عرصه اقتصاد»، فصل‌نامه مطالعات حقوق عمومی، ۱۳۹۶، دوره چهل و هفتم، شماره ۲، ص ۲۸۲.

۴. توحیدی و همکاران، پیشین، ص ۱۰۰.

۵. راسخ، محمد، نظارت و تعادل در نظام حقوق اساسی ایران، تهران: دراک، ۱۳۸۸، ص ۱۲۲.

۶. هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (جلد ۲)، تهران: میزان، چاپ سوم، ۱۳۸۷، ص ۲۳۶.

است اقدامات، تصمیمات و دستورالعمل‌هایی را شامل شود که با وجود قانونی بودن، با مصالح عمومی سازمان هماهنگ نیست.^۱

سه - نظارت بر کارآمدی و بهره‌وری: سنجش عمل سازمان و کارکنان برای شناخت میزان توانایی و بهره‌وری آن‌ها بر سازمان.^۲

در قانون پولی و بانکی کشور، وظایف نظارتی دیگری برای بانک مرکزی پیش‌بینی شده است. مطابق ماده ۲۰ این قانون، بانک مرکزی ایران برای حسن اجرای نظام پولی و اعتباری کشور می‌تواند با استفاده از ابزارهایی در امور پولی و بانکی نظارت کند. بانک مرکزی ایران به عنوان تأمین‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور موظف به نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری طبق مقررات این قانون است.^۳ بانک مرکزی تاکنون موفقیت‌های زیادی در نظارت بر انتشار اسناد در وجه حامل داشته، اما هم‌زمانی وظیفه قانون‌گذاری با وظایف نظارتی، چالش‌هایی را برای این نهاد به وجود آورده است.^۴

بند دوم. بانک مرکزی به عنوان نهاد تنظیم‌گر

در نظریه‌های مربوط به تنظیم‌گری، منفعت اجتماعی، دلیل اصلی نیاز به تنظیم‌گری از سمت حاکمیت معرفی شده است. به طور خاص، در مواردی که به دلیل شکست بازار، تخصیص بهینه به صورت عادی محقق نمی‌شود، دخالت دولت برای بهبود تخصیص منابع ضرورت خواهد یافت. این نظریه که به «نظریه منفعت اجتماعی» معروف است، مبنای اصلی بیش‌تر نظریه‌های شکل‌گیری نهادهای تنظیم‌گر است.^۵

با توجه به محوریت مقوله تنظیم‌گری لازم است که کارکردهای تنظیم‌گری را برشماریم که عبارتند از:

یک - مقررات‌گذاری: تدوین و تصویب مقرراتی که تعیین‌کننده قواعد رفتار بازیگران هستند.

دو - آگاه‌سازی: آگاه‌سازی بازیگران تحت تنظیم از اهداف تنظیم‌گری و چارچوبی که بر اساس آن باید رفتار کنند.

۱. امامی، محمد و فرشته دهقان، «نظارت درونی سلسله‌مراتبی بر دستگاه‌های اداری در نظام حقوقی ایران»، مجله مطالعات حقوقی، ۱۳۹۲، دوره پنجم، شماره ۱، ص ۱۲۵.
۲. الوانی، مهدی، مدیریت عمومی، تهران: نی، ۱۳۷۹، ص ۶۸.
۳. السان، مصطفی، «نقش بانک مرکزی در پرداخت‌های بانکی»، مجله پژوهش‌های پولی و بانکی، ۱۳۸۹، سال دوم، شماره ۵، ص ۱۷۹.
۴. مصطفی‌پور، منوچهر، «نقش بانک مرکزی در نظارت بر بازارهای مالی»، مجله اقتصادی، ۱۳۹۶، شماره ۵ و ۶، ص ۲۳۵.

5-Baldwin, Robert and Martin Cave and Martin Lodge, Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice, OUP Oxford, UK, 2012, p. 35

سه - رصد - رصد بازبزرگان با هدف آگاهی از وضعیت حوزه تحت تنظیم‌گری و میزان تعهد به مقررات وضع شده.

چهار - اعمال مقررات: طراحی سازوکارهای لازم برای جهت‌دهی به رفتار بازبزرگان و استفاده از سازوکارهای انگیزشی و تنبیهی.^۱

محققان معمولاً تنظیم‌گری را در سه سطح تعریف می‌کنند. در سطح اول یا معنای عام، هر گونه تنظیم الزام‌آور رفتار اجتماعی انسان‌ها، معادل با این واژه دانسته شده است. در سطح دوم یا معنای خاص، تنظیم‌گری به معنای مداخلات حکومت برای هدایت اقتصاد اطلاق می‌شود.^۲ تنظیم‌گری در معنای اخص آن به معنای تنظیم بازار از طریق مقررات‌گذاری است. در این معنا، نهادها و سازمان‌های اداری با مجوز قانون‌گذار از طریق وضع اصول یا مقررات یا استفاده از ابزارهایی نظیر کنترل ورود و خروج به بازار و کنترل عرضه و قیمت، حکومت را در رسیدن به اهدافش در اقتصاد یاری می‌کنند.^۳

بررسی عملکرد و صلاحیت‌های بانک مرکزی ایران به عنوان تنظیم‌گر اصلی بازار پولی و سازمان بورس و شورای بورس به عنوان تنظیم‌گر بازار پولی و سازمان بورس و شورای بورس به عنوان تنظیم‌گر بازار سرمایه نشان می‌دهد که مقررات اعمال شده از جانب حکومت بیش‌تر شبیه قانون‌گذاری ثانویه است که صرفاً با هدف اولیه قانون‌گذاری نظیر تخصیص شدن امور و کاهش بار قانون‌گذاری قوه مقننه اعمال می‌شود.^۴

دولت‌ها، نهادهای تنظیم‌گر را تأسیس می‌کنند، ولی آن‌ها برای انجام دادن وظایف خود باید استقلال عمل داشته باشند تا بتوانند صلاحیت‌هایی مثل وضع مقررات، وضع جریمه، صدور و ابطال مجوزها و تعلیق مؤسسات اقتصادی را اعمال کنند. بنابر این، هر گونه مداخله دولت در مناسبات اقتصادی و اجتماعی شهروندان، استثنایی و خلاف اصل است. پس باید آن را توجیه کرد. البته فضای مبتنی بر کارکرد بازار نیز با نارسایی‌هایی روبه‌روست.^۵

بند سوم. بانک مرکزی به عنوان نهاد تأمین منفعت عمومی

برای کاربست مقررات تنظیمی به «نظریه منفعت عمومی» نیز توجه صورت گرفته است. بر این اساس، کاستی‌هایی که مانع عملکرد کارآمد بازار می‌شود و ضرورت ایفای نقش دولت

۱. امامیان و همکاران، پیشین، ص ۷.

۲. شمس، عرفان، «مبانی و مدل‌های خودتنظیمی با تأکید بر نظام حقوقی ایران»، رساله دکتری، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳، ص ۸.

۳. خاندوزی، احسان، «الزامات دولت تنظیم‌گر در اقتصاد ایران»، فصل‌نامه مجلس و راهبرد، ۱۳۸۹، شماره ۶۴، ص ۸۹.

۴. زارعی، محمدحسین و محمدعلی متانی، «حقوق تنظیمی بانکی و آسیب‌های آن در نظام بانکی ایران»، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی، ۱۳۹۸، ص ۱۲۳.

۵. همان، ص ۱۳۰.

را در بهبود وضعیت رفاه اجتماعی ایجاب می‌کند، عبارتند از: انحصارات که نقض‌کننده رقابت است؛ تقارن نداشتن اطلاعات که در حوزه بانکی زمینه‌ساز دو مشکل «مخاطرات اخلاقی» و «انتخاب نامناسب» است؛ نقصان حقوق مالکیت و قراردادهای که منجر به افزایش هزینه اجرای قرارداد می‌شود؛ بروز آثار جانبی که باعث می‌شود سطح پایین‌تری از کالای دارای بی‌آمد اجتماعی مثبت و سطح بالاتری از کالای دارای پی‌آمدهای اجتماعی منفی ایجاد شود.^۱

بر این اساس، با توجه به این که تأمین منفعت عمومی، یکی از وظایف نهادهای تنظیم‌گر از جمله بانک مرکزی است، تعهدات بارشده بر بانک مرکزی بر اساس آن چه در قانون اصلاحی چک آمده، در راستای تأمین منفعت عمومی است.

گفتار دوم. تعهدات بانک مرکزی در تضمین معاملات اسناد تجاری

صدور سند تجاری از جمله چک، عمل حقوقی مبتنی بر فرآیندی سه مرحله‌ای (تنظیم، امضا و تسلیم) محسوب می‌شود. از این رو، شرایط اساسی (به تعبیر ماده ۱۹۰ قانون مدنی) یا در حقیقت، ارکان ایجاد عمل حقوقی (طرفین، اهلیت ایشان، مبلغ و امضا) ضرورت دارد. علاوه بر شرایط مورد اشاره و دیگر شرایط مقرر در مواد ۳۱۰ و ۳۱۱ قانون تجارت، بر اساس ماده ۶ قانون اصلاحی، لزوم تخصیص شناسه یکتا، سقف اعتبار و ثبت چک در سامانه صیاد نیز به شرایط صدور چک مشمول قانون اصلاحی افزوده شده است. علاوه بر این، مدت اعتبار چک برای شمول مقررات قانونی از تاریخ اعطای دسته چک، حداکثر سه سال تعیین شده است.^۲

بند اول. اقدام از طریق سامانه صدور یک پارچه چک (صیاد)

نوآوری این قانون را می‌توان در تشریفات صدور و تحویل دسته چک به فرد بدانیم تا بتوانیم نظم اقتصادی ایجاد کنیم و آمار حبس را کاهش دهیم. انتقادهایی بر این قانون وارد است، اما نکته‌های مثبتی نیز دارد. یکی از نکات مثبت آن است که تشریفات صدور چک را سخت‌تر کرده است تا بتواند از طرح دعوای متعدد جلوگیری کند. البته چگونگی اجرای آن نیز مهم است. ماده ۶، تشریفات صدور اجراییه را این گونه بیان می‌کند:

۱. صدور چک صرفاً از طریق سامانه صیاد که بعد از اطمینان از صحت مشخصات است؛

۲. استعلام از سامانه نظام هویت‌سنجی الکترونیکی؛

۳. نبود ممنوعیت قانونی؛

۴. دریافت گزارش اعتباری از سامانه ملی اعتبارسنجی، موضوع ماده ۵ قانون تسهیل

۱. همان، ص ۱۲۹.

۲. فتوحی‌راد، پیشین، ص ۶۶.

اعطای تسهیلات و کاهش هزینه طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کار این بانک‌ها، مصوب ۱۳۸۶ یا رتبه‌بندی اعتباری از مؤسسات، موضوع بند ۲۱ ماده ۱ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران.^۱

این سامانه به سفارش بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ایجاد شده است. بانک‌های کشور پس از ثبت درخواست در سامانه صیاد و دریافت شناسه استعمال، به ازای هر برگ چک، اجازه صدور دسته چک برای متقاضیان را پیدا می‌کنند. بر این اساس و به موجب میزان چک‌های برگشتی اشخاص یا مبلغ چک، وضعیت شخص از سفید تا قرمز متغیر خواهد بود. برابر ماده ۴ اصلاحی، یکی از وظایف این سامانه آن است که بعد از ثبت مراتب پرداخت نشدن چک در آن توسط بانک، سامانه به اعطای کد ره‌گیری به بانک برای درج آن در گواهی‌نامه عدم پرداخت اقدام می‌کند. پس از آن، برابر ماده ۵ مکرر، مراتب را به صورت برخط به تمام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری اطلاع می‌دهد تا بانک‌ها و مؤسسات اعتباری نیز پس از گذشت ۲۴ ساعت و تا هنگام رفع سوء اثر از چک، اقدامات مقرر در ماده ۵ مکرر اعم از مسدود کردن حساب‌ها و کارت‌های صادرکننده را انجام دهند.^۲

تبصره ۲ ماده ۶ به منظور کاهش تقاضا برای دسته چک و رفع نیاز اشخاص به ابزار پرداخت وعده‌دار، تهیه ضوابط، زیرساخت و خدمات برداشت مستقیم را بر عهده بانک مرکزی قرار داده است که نقص قانون به شمار می‌آید؛ چون قانون باید سقف اعتبارات چک و شرایط دریافت دسته چک را فراهم کند. در تبصره ۳ ماده ۶ با بیان ضمانت اجرای حيله در دریافت دسته چک، مرتکب چنین کاری را ۳ سال از برگ چک، محروم و وی را به جزای نقدی درجه ۵ محکوم می‌کند. حتی فراتر از آن به قاضی اختیار داده است که اگر عمل وی عنوان مجرمانه دیگری دارد و آن جرم، مجازاتی شدیدتر دارد، طبق همان مورد عمل کند.

بند دوم. راه‌اندازی سامانه نظام هویت‌سنجی الکترونیکی بانکی

اجرای مقررات پیش‌بینی‌شده در این قانون از جمله لزوم هویت و اعتبارسنجی اشخاص، صدور، انتقال و دریافت مبلغ چک در راستای حمایت از دارنده چک از یک سو و تحقق کارکرد آن به عنوان ابزار پرداخت از سوی دیگر است. این امر مستلزم استفاده از امکاناتی است که صرفاً پس از فراهم شدن زمینه‌های اجرایی آن امکان‌پذیر خواهد بود. تحقق هر یک از موارد یادشده، ضرورت پیش‌بینی سامانه‌های نظام هویت‌سنجی الکترونیکی بانکی، اعتبارسنجی ملی، صدور یک‌پارچه چک (صیاد)، چکاوک، سامانه سجل محکومیت‌های کیفی و شبکه ملی عدالت برای اجرای مقررات این قانون را فراهم ساخته است که باید بررسی شود.

۱. همان، ص ۶۸.

۲. همان، ص ۶۰.

الف. راه‌اندازی سامانه نهاب (نظام هویت‌سنجی الکترونیکی بانکی)

سامانه نظام هویت‌سنجی الکترونیکی بانکی (نهاب)، سامانه‌ای یک‌پارچه، حاوی اطلاعات هویتی مشتریان است که تخصیص شماره شناسایی منحصر به فرد برای هر یک از افراد جامعه را در شبکه بانکی میسر می‌سازد. قرار است در این پروژه، دیتابیس‌های مشتریان بانک‌ها با پرونده اطلاعات مشتریان^۱ به صورت متمرکز شکل گیرد. این سامانه با اتصال برخط به پایگاه داده سازمان ثبت احوال کشور و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و خودکارسازی عملیات موجب تسریع در روند خدمات‌رسانی و اعتبارسنجی دقیق مشتریان خواهد شد.

ب. استعلام از سامانه اعتبارسنجی ملی

در ماده ۵ قانون تسهیل اعطای تسهیلات و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منافع مالی و کارآیی بانک‌ها، مصوب ۱۳۸۶/۵/۴ پیش‌بینی شد که متعاقب آن، شرکت مشاوره رتبه‌بندی اعتباری ایرانیان تأسیس گردید. این سامانه، امکان سفارشی‌سازی شاخص‌ها، ضرایب و امتیازات هر شاخص را به راهبران خود ارائه می‌دهد.

ج. سامانه تسویه چک و اسناد کاغذی بانکی

سامانه «چکاوک» که مخفف سامانه تسویه چک و اسناد کاغذی بانکی است، سامانه‌ای است که به موجب آن، پرداخت مبلغ چک صرفاً از طریق سیستم بانکی و به صورت الکترونیکی امکان‌پذیر است. بر مبنای این سامانه، پس از دو سال از سپری شدن مدت اجرای قانون اصلاحی، پرداخت و تسویه مبلغ چک به صورت حضوری و نقدی امکان‌پذیر نخواهد بود و تسویه صرفاً بر مبنای مبلغ و تاریخ ثبت‌شده در سامانه صیاد خواهد بود. (تبصره یک ماده ۲۱ مکرر الحاقی) با توجه به این‌که نام و مشخصات صادرکننده چک و دریافت‌کننده وجوه در این سامانه‌ها ثبت می‌شود، این موضوع در مبارزه با پول‌شویی از یک سو و بررسی میزان درآمد اشخاص با هدف دریافت مالیات از سوی دیگر نقش مؤثری ایفا خواهد کرد.

د. پیش‌بینی صدور چک الکترونیکی

بر اساس تبصره الحاقی به ماده یک قانون صدور چک (برابر ماده یک قانون اصلاحی جدید)، رعایت قوانین و مقررات مرتبط با چک حسب مورد، راجع به چک‌هایی که به شکل الکترونیکی (داده پیام) صادر می‌شوند، الزامی است. بر این اساس، مقررات قانون تجارت اعم

1-CIF (customer information file).

از شرایط اساسی و شکلی صدور چک در مواد ۳۱۰ و ۳۱۱، مسئولیت تضامنی موضوع ماده ۲۴۹، درخواست صدور قرار تأمین خواسته موضوع ماده ۲۹۲ و بند «ج» ماده ۱۰۸ قانون آیین دادرسی مدنی، انواع چک مقرر در ماده یک قانون صدور چک، ضمانت اجرای ثبتی، دریافت خسارت تأخیر تأدیه از تاریخ چک، ضمانت اجرای کیفی و حقوقی نسبت به صادرکننده و صاحب حساب و دیگر مسئولان سند در صورت وجود، مقررات قانون تجارت الکترونیک، از جمله مواردی است که به اقتضای مورد، نسبت به این چک‌ها قابل اعمال خواهد بود.^۱

دو تفاوت عمده و مهم میان چک الکترونیکی و چک کاغذی وجود دارد:

تفاوت اول - از نظر وجود یا عدم وجود محل

یکی از مشکلات عمده چک‌های کاغذی این است که به صورت بلامحل صادر می‌گردد یا در صورت وجود محل نیز امکان برداشت سریع‌تر آن یا صدور دستور عدم پرداخت از سوی صادرکننده یا ذی‌نفع وجود دارد. در حالی که در مورد چک‌های الکترونیکی، امکان صدور چک بلامحل وجود ندارد؛ زیرا سیستم‌های صدور چک الکترونیکی به صورتی طراحی شده است که بانک پرداخت‌کننده هنگام صدور چک، مبلغ مندرج در آن را در صورتی تأیید می‌کند که در حساب صادرکننده وجود داشته باشد. اگر مبلغ ذکر شده در حساب صادرکننده موجود نباشد، سامانه از ادامه فرآیند صدور چک جلوگیری خواهد کرد.

تفاوت دوم - از نظر صدور چک وعده‌دار

در مورد چک‌های کاغذی یا هر سند تجاری دیگر، امکان درج تاریخ مقدم و مؤخر در آن به عنوان تاریخ صدور و پرداخت وجود دارد، در حالی که در اسناد تجاری الکترونیکی به ویژه چک الکترونیکی، امکان صدور چک با تاریخ مقدم بر صدور وجود ندارد. نه تنها امکان صدور چک با تاریخ مقدم و مؤخر وجود ندارد، بلکه حتی ساعت صدور چک هم قید می‌شود و امکان تغییر در آن وجود ندارد.^۲

علاوه بر این، تفاوت‌های دیگری نیز بین این اسناد وجود دارد. یکی از جهت تاریخ صدور چک که امکان تغییر و تحریف آن به ویژه مبلغ چک وجود ندارد. دوم از این نظر که ضرورت دارد تمام ارکان و شرایط صدور و انتقال وجود داشته باشد و از این جهت، دعاوی مربوط به سفید امضا بودن، جعل و تزویر، سرقت و مفقودی در چک و نظیر آن را به شدت کاهش می‌دهد.

۱. میر محمدصادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی (۲): جرایم علیه اموال و مالکیت، تهران: میزان، ۱۳۹۳، ص ۷۸.

۲. ساردویی‌نسب، محمد و احد طاهری، اسناد تجاری الکترونیکی، تهران: میزان، ۱۳۹۳، ص ۸۹.

بند سوم. تعهدات بانک مرکزی در تضمین معاملات تجاری

در این قسمت به نوآوری‌های قانون اصلاحی جدید چک در پرداخت، نقل و انتقال، چک پرداخت‌نشده (بلامحل) و اجراییه می‌پردازیم.

الف. تشریفات پرداخت سند (چک)

مطابق ماده ۴، اگر کسی چک را در موعد مقرر، برای کارسازی نزد بانک ببرد و معادل آن نزد بانک، مبلغی یافت نشود، با درخواست دارنده، قابل پرداخت نبودن آن بی‌درنگ در سامانه یک‌پارچه ثبت می‌شود و فقط دارنده باید برای درج در سامانه تقاضا کند. برای دیگر آثار چک بلامحل مانند مسدودی حساب نیز به درخواست دارنده نیازی نیست. نهایتاً، باید گواهی مشتمل بر کد ره‌گیری به همراه هویت، مشخصات کامل صادرکننده و علت پرداخت نشدن به همراه مهر و امضا به متقاضی تسلیم شود.^۱

در صورت نبود کسری وجه چک، بانک، لاشه چک را از دارنده می‌گیرد و وجه چک را به او می‌پردازد. در صورت کسری وجه و درخواست دارنده مبنی بر دریافت گواهی عدم پرداخت، بانک مکلف است کسری موجودی را در سامانه یک‌پارچه بانک مرکزی وارد کند و با رعایت تمام شرایط شکلی ماده ۲، گواهی عدم پرداخت را به دارنده سند ارائه بدهد. اعتبار چنین گواهی به داشتن کد ره‌گیری وابسته است و در صدور گواهی عدم پرداخت، تشریفات خاص و سخت‌گیری قانونی را مشاهده می‌کنیم. باید دانست در صورت کسری حساب، بانک گواهی عدم پرداخت را با کد ره‌گیری، مهر و امضا به دارنده می‌دهد و اگر موارد لازم درج نشده باشد، اجراییه نمی‌دهد.

ب. تشریفات نقل و انتقال

مطابق ماده ۲۱: «بانک مرکزی مکلف است ظرف مدت دو سال پس از لازم الاجرا شدن این قانون، در مورد اشخاص ورشکسته، معسر از پرداخت محکوم به یا دارای چک برگشتی رفع سوء اثر نشده، از دریافت دسته چک و صدور چک جدید در سامانه صیاد و استفاده از چک موردی جلوگیری کرده و همچنین امکان استعلام آخرین وضعیت صادرکننده چک شامل سقف اعتبار مجاز، سابقه چک برگشتی در سه سال اخیر و میزان تعهدات چک‌های تسویه‌نشده را صرفاً برای کسانی که قصد دریافت چک را دارند، فراهم نماید. سامانه مذکور به نحوی خواهد بود که صدور هر برگه چک مستلزم ثبت هویت دارنده، مبلغ و تاریخ

۱. لطفی نیستانک، اعظم، «نقد و بررسی اصلاحیه قانون صدور چک، مصوب ۱۳۹۷»، دومین کنفرانس

ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۹۸، ص ۵۲.

مندرج در چک برای شناسه یکتای برگه چک توسط صادرکننده بوده و امکان انتقال چک به شخص دیگر توسط دارنده تا قبل از تسویه آن، با ثبت هویت شخص جدید برای همان شناسه یکتای چک امکان‌پذیر باشد. مبلغ چک نباید از اختلاف سقف اعتبار مجاز و تعهدات چک‌های تسویه‌نشده بیش‌تر باشد».

ماده یادشده، تکلیف بانک مرکزی را روشن کرده و مطابق مفاد آن، ظرف ۲ سال، برای فردی که معسر است یا چک برگشتی دارد، چک جدید یا چک موردی صادر نمی‌شود. همچنین قانون‌گذار درصدد طراحی سامانه‌ای است که دارنده و گیرنده چک بتوانند از سابقه و فعالیت‌های صادرکننده در زمینه پرداخت‌ها و تعهدات مطلع شوند و این رویکرد مثبت قانون‌گذار را نشان می‌دهد.

قانون‌گذار، پشت‌نویسی (ظهنویسی) چک را حذف کرده است و تمام نقل و انتقالات سند را به وسیله ظهنویسی و صرفاً از طریق سامانه صیاد می‌داند. این به آن معناست که دارنده جدید باید به طور دقیق معین باشد، مشخصات کامل و معین باشند و در سیستم ثبت شود و صدور و پشت‌نویسی در وجه حامل هم دیگر وجود ندارد. صادرکننده هنگام صدور برگ چک باید دارنده را دقیق معین کند و تمام اطلاعات او را در سیستم وارد کند. تمام این تدبیراندیشی‌ها، امنیت چک را افزایش می‌دهد. با این حال، زیرساخت‌های لازم باید فراهم شود تا این قانون به درستی اجرا گردد.

ماده ۲۱ مکرر ذکر می‌کند که از دو سال آینده، چک قابل نقل و انتقال نیست و چک در وجه حامل وجود نخواهد داشت. یکی از اصول اصلی اسناد تجاری، قابلیت نقل و انتقال است. قانون جدید، ظهنویسی و نقل و انتقال چک را محدود می‌کند و این کار دیگر به صورت دستی انجام نمی‌شود و باید به صورت سیستمی انجام شود. در واقع، پشت‌نویسی مرسوم چک منسوخ شده است و برخلاف گذشته که بر اساس اصل سرعت، تمام نقل و انتقالات به صورت دستی انجام می‌شد، اکنون تمام نقل و انتقالات فقط از طریق بانک صورت می‌گیرد.

ج. تعهدات بانک در چک پرداخت‌نشده (بلامحل)

بر خلاف مقررات پیشین مربوط به صدور چک بلامحل که ضمانت اجراهای حقوقی طرح دعوای حقوقی و درخواست اجرائیه ثبتی و کیفری مقرر شده بود، برابر صدر ماده ۴ اصلاحی، اگر چک به هر علتی از علل مندرج در ماده (۲) پرداخت نگردد، بنا به درخواست دارنده چک، گواهی عدم پرداخت صادر می‌شود. علاوه بر این، تکالیف و مسئولیت‌هایی به موجب مواد ۵ مکرر برای بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری و به تبع آن، حقوقی برای دارنده پیش‌بینی شده است که به دلیل اهمیت موضوع در چند بند به آن اشاره می‌شود.

د. اجراییه

مطابق ماده ۹ که جای‌گزین ماده ۲۳ شده است، «دارنده چک می‌تواند با ارائه گواهی‌نامه عدم پرداخت، از دادگاه صالح، صدور اجراییه نسبت به کسری مبلغ چک و حق‌الوکاله وکیل طبق تعرفه قانونی را درخواست نماید. دادگاه مکلف است در صورت وجود شرایط زیر، حسب مورد علیه صاحب حساب، صادرکننده یا هر دو اجراییه صادر نماید».

برای صدور اجراییه از سوی دادگاه، وجود دو شرط لازم است:

شرط اول - چک برای تضمین انجام معامله یا قهری نباشد؛

شرط دوم - گواهی عدم پرداخت طبق قانون صادر نشده باشد.

اگر با صدور اجراییه، صادرکننده، بدهی را بپردازد، اختلاف تمام می‌شود. اگر صادرکننده، بدهی را نپردازد، با درخواست دارنده، حکم اجراییه طبق قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی اجرا می‌شود که شامل بازداشت فرد یا اثبات افسار است. طرح دعوا از سوی صادرکننده، مانع از جریان عملیات اجرایی از سوی او نیست، مگر این‌که دادگاه صلاح بداند. اگر دادگاه، ادله وی را کافی بداند، به توقف عملیات اجرایی دستور می‌دهد. در مقابل آن، اجراییه صادر می‌کند.

صدور اجراییه ثبت نسبت به اجراییه دادگاه پیچیدگی بیش‌تری دارد و در واقع، قانون‌گذار با صدور اجراییه از سوی دادگاه، فرآیند طرح دعوا را حذف کرده است. وقتی اجراییه صادر شود، اگر صادرکننده به اجراییه صادرشده از سوی دادگاه اعتراض کند، خودش طرح دعوا می‌کند. پس هزینه دادرسی نیز بر عهده اوست و در واقع، دعوای ابطال اجراییه بر عهده صادرکننده است. تا کنون صدور اجراییه برای چک فقط از طریق اداره ثبت ممکن بود، ولی در مورد چک حتماً دادگاه باید رسیدگی و بعد اجراییه را صادر می‌کرد. عدم رسیدگی و صدور اجراییه از نوآوری‌های قانون‌گذار است.

در مورد چک‌های تضمین انجام کار یا چک‌های مشروط نیز باید ابتدا اثبات حقانیت در دادگاه صورت گیرد و بعد اجراییه صادر شود. به عبارت دیگر، قانون‌گذار به طور ضمنی، صدور چک مشروط را پذیرفته است. قانون صدور چک (۱۳۸۲)، چک‌های مشروط را از مجازات معاف دانسته است. منجز بودن و مشروط نبودن، یکی از ویژگی‌های اصلی اسناد تجارتي است. در این حالت، قانون‌گذار، صدور چک مشروط را نیز قبول کرده، ولی اوصاف اسناد تجارتي را تا حدی زیر پا نهاده است.

نتیجه‌گیری

طبق اصلاحات جدید قانونی، بانک مرکزی مکلف است با تجمیع اطلاعات، گواهی‌نامه‌های عدم پرداخت و آرای قطعی محاکم درباره چک در سامانه یک‌پارچه خود، امکان دسترسی برخط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری را به سوابق صدور و پرداخت چک و همچنین امکان استعلام گواهی‌نامه‌های عدم پرداخت را برای مراجع قضایی و ثبتی از طریق شبکه ملی عدالت ایجاد کند. قوه قضاییه نیز مکلف است امکان دسترسی برخط بانک مرکزی به احکام ورشکستگی، اعسار از پرداخت محکوم‌به و همچنین آرای قطعی صادرشده درباره چک‌های برگشتی و دعاوی اقامه‌شده طبق ماده ۱۴ قانون را از طریق سامانه سجل محکومیت‌های مالی (تأسیس جدیدی که قوه قضاییه برای محکومین مالی در نظر گرفته است) فراهم کند. قانون اصلاحی جدید چک محدودیت‌هایی هم دارد، مانند: جلوگیری از افتتاح حساب و انسداد حساب‌های صادرکننده در تمام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری. پس از گذشت ۲۴ ساعت از ثبت قابل پرداخت نبودن یا کسری مبلغ چک در سامانه یک‌پارچه بانک مرکزی، همه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مکلفند از افتتاح هر گونه حساب و صدور کارت بانکی جدید برای صاحب حساب خودداری و وجوه همه حساب‌ها و کارت‌های بانکی و هر مبلغ متعلق به صادرکننده را مسدود کنند. به علاوه، پرداخت هر گونه تسهیلات بانکی، صدور ضمانت‌نامه یا گشایش اعتبار اسنادی تا زمان رفع سوء اثر از چک برای صاحب حساب ممنوع است. همچنین اگر چک به وکالت یا نمایندگی از طرف صاحب حساب اعم از شخص حقیقی یا حقوقی صادر شود، پس از ثبت قابل پرداخت نبودن یا کسری مبلغ آن، همه محدودیت‌ها و اقداماتی که در مورد صاحب حساب اعمال می‌شود، به وکیل و نماینده نیز تعمیم می‌یابد که این مسئله در خصوص صدور چک از حساب اشخاص حقوقی دارای اهمیت ویژه‌ای است. بانک‌ها مکلفند متناسب با نتایج رتبه‌بندی اعتباری به طریق پیش‌بینی‌شده در قانون، سقف اعتبار مجاز متقاضی را محاسبه و به هر برگه چک، شناسه و مدت اعتبار اختصاص دهند. توسل به شیوه‌های متقلبانه در خصوص دریافت دسته چک نامتناسب با اوضاع مالی و اعتباری یا تسهیل دریافت آن توسط دیگری جرم‌انگاری شده است و علاوه بر محرومیت از حقوق اجتماعی، جزای نقدی نیز در صورت ارتکاب آن اعمال می‌شود.

ماده ۵ مکرر نیز با پیش‌بینی ترتیب مؤثر و مقید مبنی بر اطلاع‌رسانی برخط به تمام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و تکلیف ایشان به برخی اقدامات، این تکلیف را به سپری شدن ۲۴ ساعت وابسته دانسته است. در قدم اول، ممکن است از ظاهر عبارات این شایبه ایجاد شود که بانک‌ها و مؤسسات اعتباری قبل از انقضای ۲۴ ساعت، حق انجام اقدامات مکرر را ندارند که این نتیجه، منطقی نمی‌نماید. افزون بر آن، ایجاد فرصت ۲۴ ساعته کافی است

تا صادرکننده، وجوه موجود در حساب‌های دیگرش را از بقیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری خارج کند.

تبصره ۴ ماده ۵ مکرر مقرر کرده است که محدودیت‌های پیش‌بینی‌شده علاوه بر صاحب حساب بر نماینده وی نیز اعمال می‌شود که چک صادر کرده است، آن هم تا زمانی که در مرجع قضایی اثبات کند عدم پرداخت، مستند به عمل صاحب حساب یا نماینده بعدی او بوده است. این در حالی است که اولاً در بازه زمانی دادرسی که به منظور اثبات امر یادشده انجام می‌شود، امور مالی این نماینده مختل می‌گردد و به ویژه تمام حساب‌های بانکی او مسدود می‌شود. این حکم به صورت عمده شامل مدیران شرکت‌های تجاری و حتی مدیران صاحب امضا در دستگاه‌های دولتی می‌شود که به صورت حرفه‌ای همیشه با مسئله صدور چک سر و کار دارند و ضمانت اجرای یادشده و اعمال کامل محدودیت‌ها بر ایشان قطعاً توالی نامطلوبی در نظام اداری اشخاص حقوقی ایجاد خواهد کرد. بنابر این، شایسته است قانون‌گذار، اعمال محدودیت‌ها را نسبت به نماینده صادرکننده محدود کند. به موجب تبصره ۵ ماده ۵ مکرر قانون صدور چک، بانک یا مؤسسه اعتباری، حسب مورد، مسئول جبران خسارتی خواهد بود که از انجام نشدن تکالیف مقرر در این ماده و تبصره‌های آن به اشخاص ثالث وارد شده است. برای طرح دعوای مطالبه خسارت، احراز ضرر و تقصیر و رابطه سببیت لازم است. این تبصره صرفاً بیان‌گر تقصیر است و دیگر ارکان دعوای خسارت نیز باید به آن افزوده شود. برای مثال، ممکن است فردی که دارنده چک پرداخت‌نشده است، از بانک خسارت بخواهد؛ چون در راستای بند (ب) ماده ۵ مکرر، حساب‌های صادرکننده را مسدود نکرده و صادرکننده توانسته است موجودی خود را به دیگران انتقال دهد و دیگر، مالی برای استیفای طلب او وجود ندارد. در این مورد، ارکان تقصیر و ورود خسارت و رابطه سببیت موجود و صدور حکم بر محکومیت بانک یا مؤسسه خاطی به پرداخت خسارت ممکن است. با این حال، قانون‌گذار مشخص نکرده است که منظور از خسارات واردشده بر اشخاص ثالث چیست. مشابه این اشکال در تبصره الحاقی به ماده ۲ قانون صدور چک وجود داشت که قانون‌گذار را به تصویب ماده واحده تفسیری در این خصوص مجبور کرد. این خطای قانون‌گذاری در این نوبت نیز تکرار شده است.

فهرست منابع

۱. فارسی

الف) کتاب

۲. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفنه، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، تهران: سمت، ۱۳۸۳.
۳. راسخ، محمد، نظارت و تعادل در نظام حقوق اساسی ایران، تهران: دراک، ۱۳۸۸.
۴. ساردویی‌نسب، محمد و احد طاهری، اسناد تجاری الکترونیکی، تهران: میزان، ۱۳۹۳.
۵. ستوده تهرانی، حسین، حقوق تجارت، تهران: دادگستر، ۱۳۸۹.
۶. سلطانی، محمد، حقوق بانکی، تهران: میزان، ۱۳۹۳.
۷. عبدی‌پور فرد، ابراهیم، حقوق تجارت: اسناد تجاری (جلد ۳)، تهران: مجد، ۱۳۹۷.
۸. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی: قواعد عمومی قراردادها (جلد ۴)، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۷.
۹. گرامی، حسین، شرح ماده به ماده قانون صدور چک، تهران: جنگل، ۱۳۹۷.
۱۰. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران: سمت، چاپ هفتم، ۱۳۷۷.
۱۱. میر محمدصادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی (۲): جرایم علیه اموال و مالکیت، تهران: میزان، ۱۳۹۳.
۱۲. هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (جلد ۲)، تهران: میزان، چاپ سوم، ۱۳۸۷.
۱۳. الوانی، مهدی، مدیریت عمومی، تهران: نی، ۱۳۷۹.

ب) مقاله

۱. احمدی، فاطمه، «فرمالیسم اسناد تجاری و آثار آن در حقوق تجارت ایران»، مجله مطالعات حقوق، ۱۳۹۶، شماره ۸.
۲. امامی، محمد و فرشته دهقان، «نظارت درونی سلسله‌مراتبی بر دستگاه‌های اداری در نظام حقوقی ایران»، مجله مطالعات حقوقی، ۱۳۹۲، دوره پنجم، شماره ۱.
۳. امامیان، سید محمدصادق و همکاران، «نظام ملی تنظیم‌گری (مفهوم تنظیم‌گری و ارتباط آن با نظام حکمرانی)»، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر

۱. مطالعات اقتصاد بخش عمومی، ۱۳۹۷، شماره مسلسل: ۱۵۹۴۰.
۴. بوستانی، رضا و نوشین صلوی تبار، «بررسی استقلال بانک مرکزی ایران از بعد مالی»، فصل‌نامه روند، ۱۳۹۶، سال بیست و چهارم، شماره ۷۸.
۵. توحیدی، مهرداد و همکاران، «تحلیل ابعاد حقوقی نظارت بانک مرکزی بر نظام بانکداری ایران»، فصل‌نامه تحقیقات حقوق خصوصی، ۱۳۹۹، شماره ۴۵.
۶. خاندوزی، احسان، «الزامات دولت تنظیم‌گر در اقتصاد ایران»، فصل‌نامه مجلس و راهبرد، ۱۳۸۹، شماره ۶۴.
۷. زارعی، محمدحسین و محمدعلی متانی، «حقوق تنظیمی بانکی و آسیب‌های آن در نظام بانکی ایران»، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی، ۱۳۹۸.
۸. ساردویی‌نسب، محمد و احد طاهری، «چک الکترونیکی»، مجله حقوق خصوصی، ۱۳۹۳، شماره ۲۲.
۹. السان، مصطفی، «نقش بانک مرکزی در پرداخت‌های بانکی»، مجله پژوهش‌های پولی و بانکی، ۱۳۸۹، سال دوم، شماره ۵.
۱۰. سکوتی نسیمی، رضا و رضا اشرفی‌سرای، «تکالیف و مسئولیت‌های بانک در لایحه جدید قانون تجارت در ایجاد و گردش سالم چک»، مجموعه مقالات «همایش ملی نقد و بررسی لایحه جدید قانون تجارت سال ۹۱»، ۱۳۹۸.
۱۱. سمیعی زنوز، حسین و همکاران، «تحلیل بزه مداومت در اشتغال غیر مجاز به عملیات بانکی»، مجله پژوهش‌های پولی و بانکی، ۱۳۹۵، سال نهم، شماره ۲۸، ص ۲۷۸.
- نا عبدی‌پور فرد، ابراهیم و علی فتوحی‌راد، «تجزیه و تحلیل اسناد تجاری به عنوان سیستم پرداخت»، دوفصل‌نامه دانش‌نامه حقوق اقتصادی، دانشگاه فردوسی، ۱۳۹۵، سال بیست و سوم، شماره ۹.
۱۳. عطریان، فرامرز، «اصل امنیت حقوقی و مداخله دولت در عرصه اقتصاد»، فصل‌نامه مطالعات حقوق عمومی، ۱۳۹۶، دوره چهارم و هفتم، شماره ۲.
۱۴. فتوحی‌راد، علی، «حقوق دارنده چک و نوآوری‌های قانون اصلاحی صدور چک»، وکیل مدافع، فصل‌نامه داخلی کانون وکلای دادگستری، ۱۳۹۸، شماره ۱۸.
۱۵. لطفی نیستانک، اعظم، «نقد و بررسی اصلاحیه قانون صدور چک، مصوب ۱۳۹۷»، دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۹۸.
۱۶. محمدی، حسین و مهدی محمودی، «بررسی اثرات متقابل نرخ بهره یا متغیرهای اقتصاد کلان در کشورهای اسلامی و غیر اسلامی»، فصل‌نامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، ۱۳۹۶، شماره ۲۸.

۱۷. مصطفی‌پور، منوچهر، «نقش بانک مرکزی در نظارت بر بازارهای مالی»، مجله اقتصادی، ۱۳۹۶، شماره ۵ و ۶.

ج) پایان‌نامه

۱. شمس، عرفان، «مبانی و مدل‌های خودتنظیمی با تأکید بر نظام حقوقی ایران»، رساله دکتری، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳.
۲. منصوری، محمد، «چالش‌های هنجاری و سازمانی نظارت حقوقی بر نظام بانکداری در جمهوری اسلامی ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت، ۱۳۹۶.

2-Latin Source

1-Baldwin, Robert and Martin Cave and Martin Lodge, Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice, OUP Oxford, UK, 2012

An analysis of the central bank's regulatory role in commercial document transactions in the light of the new cheque law

Naser Sarbazi *

Ali Reza Rajabzadeh Estahbanati**

Teyeb Afsharnia***

Abstract:

One of the most important commercial documents under commercial law is the cheque. Due to the importance of this payment document in commercial transactions, the legislator has assigned a special law to it and this law was amended in 2018 and based on this, new obligations have been placed on the Central Bank. Under the new amendment law, the central bank is required to fulfill its obligations to ensure transparency and oversight of financial and credit institutions and banks. Given the obligations of the central bank, which are considered in the law, it can be said that the central bank, as a regulatory body, has an important role in fulfilling legal obligations. The central bank's involvement in cheque-related operations can also be considered as a public benefit provider. Therefore, in this study, we seek to examine the innovations of the new cheque law regarding the obligations of the central bank. The results of this study show that the intervention of the central bank as a regulatory body can be justified. The research method in this research is descriptive-analytical and library method has been used in collecting resources.

Keywords: cheque Amendment Law approved in 1397, Liabilities of banks, Non-payable (irrevocable) cheque, Central Bank, Regulation.

*. PhD Student in Private Law, Department of Law, UAE Branch, Islamic Azad University, Dubai, UAE. n.sarbazi@gmail.com

** . Visiting Assistant Professor, Department of Private Law, UAE Branch, Islamic Azad University, Dubai, UAE. (Corresponding Author). alirezarajabzade@gmail.com

***. Assistant Professor, Department of Private Law, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. afsharnia59@gmail.com